

Katastrofalur tørvur á ung- dóms- og fak- bókum til teir ymsu fakskúlarnar

skrivar Jóhannes Enni, av Tvøroyri, m.a. í hesi greinini, har hann viðger føroyskt mál í sambandi við 100 ára dagin fyri jólafundin.

Tað er ikki av ongum, at nógv verður skrivað og tosað um málspurning okkara í hesum døgum, nú 100 ára dagurin fyri jólafundin 26. des. 1988 nærkast í stórum.

Her skulu verða søgd nøkur fá orð við høvuðs-denti á málspurningin og fólkskúlan.

Tað hevur mangan undrað meg, at skaparin av skriftmáli okkara, W.U. Hammershaimb, í hvussu so er onki hevur skrivað um føroyskt í skúlanum. Í Færøsk Athologi (1886-91) standa bert hesi orðini (s. xxv) »Danske lærebøger ere grundlag for undervisningen, til hvilken begge sprog bruges, dog mest dansk«.

Sum próstur og føddur limur í skúlastjórnini var Hammershaimb við til at leggja stóðið undir skúlskap okkara.

Eisini hevur tað undrað meg, at fremstu føðilandsyrkjarar okkara, Friðrik Petersen og Jóannes Patursson, ikki nevna skúlan í yrkingunum »O, móðurmál, stórt er titt fall« frá 1876 og »Nú er tann stundin komin til handa«, sum Rasmus Effersø sum kunnugt bar fram á sjálvum Jólafundinum.

Í hesum sambandinum kann eisini verða trivið í tað, sum málfrøðingurin Jakob Jacobsen skrivur í Dimmalætting 1889: »Noget Litteratursprog i egentlig forstand kan færøsk ikke blive. Landet er for lille til at bære en trykt litteratur...»

Trykte Smátning på Færøsk kunde der med Tiden blive Råd til, i første Række f. ex. en færøsk ABC og dernæst

en færøsk Bibelhistorie, senere maaske nogle Smaaoversættelser (f. ex. fra Norsk)«.

Jólafundurin setti málspurningin fremst. Tann sætta og seinasta greinin í fundarsamtyktini snúði seg um at fáa føroyskan fólkháskúla stovnaðan. Hetta hendi longu í 1899 og er ein av bestu hendingunum í skúlasøgu okkara. Hesin skúli var tann einasti, sum hevði føroyskt mál sum lærugrein. Ei undur í, at rithøvundurin Jørgen Frantz Jacobsen á sinni skrivaði, at neyvan hevði háskúlahugsjón Grundtvigs sett fagrari blómu enn Føroya Fólkháskúla.

Fólkskúlanum gekk verri í málspurninginum.

Har kom § 7 frá 1912 — sum Føroya Løgting viðtók! — at leggja sína køvandi hond. Men hon eggjaði eisini til stóra mótsøðu.

Undan hesi sorgarhending hevði slóðarin í føroyskari skúlabókagerð A.C. Evensen prestur, givið sínar skúlabøkur út til barnaskúlan og eina til Færøernes Seminarium — helst tann einasta á føroyskum til henda skúlan — og Jákup Dahl, próstur, givið málleuru sína út.

Ongantið aftur koma so fáar bøkur at hava so stóran týdning sum hesar fyra hava havt. Tær vóru allar slitnar upp í nakka, áðrenn nakað munandi varð gjørt við aðra skúlabókautgávu — eina mest § 7 at takka.

Henda illa umhugsaða grein fór ikki alment úr gildi fyrr enn í 1938, men lærarnir hvorki kundu ella orkaðu at halda hesa hópisleysu lógargrein.

Fram til miðskeiðis í seksti-árunum hendi ongantið nakað stórvegis á skúlabókakøinum. Tó komu nakrar frálíkar bøkur út av og á, t.d. Føroya landalæra og Dyrabókin hjá Mikkljali á Ryggi (Hvi kemur henda bókin ikki út av nýggjum dagført og við nýmótans myndatílfari?) og ikki at gloyma Perbókin hjá Hans Andriasi. Einstakar lesbøkur sá eisini dagsins ljós. Útgevararnir vóru nakrir av okkara fremstu mentamonnun, t.d. S. av Skarði, Jákup Dahl, A. Jacobsen og Ríkar Long og Chr. Matras.

Í mong ár varð byrjað í fyrsta flokki við donskum. Harumframt var tímatalið í føroyskum heilt lítið, t.d. tað endiliga slapp upp í part.

Tá ið Brúnabók — Undervisningsvejledning for folkeskolen på Færøerne — kom út í 1962, skeyt nevndin upp at byrja við donskum í triðja flokki. Tveir av teimum føroysku skúlastjórnarlimunum tóku hetta illa upp og fingi skipað so fyrri, at byrjast kundi eisini á nýggjáriðnum í øðrum flokki. Hetta er kortini seinni broytt.

Í komandi skúlalóg eigur føroyskt at fáa væl rúmari sess, eitt nú við at byrjað verður við donskum í fjórða flokki, tí at børnini eiga at fáa væl tryggari stóði at standa á, áðrenn tey fara undir fyrsta fremmanda málið.

Hyggja vit at gongdini hjá føroyska málinum hesi 100 árin, so eru hóast alt framstíg hend, serliga í fólkskúlanum. Tað, sum givið er út beinleiðis til teir hægri skúlarnar kann

teljast á túmlunum. Men rætt skal vera rætt, gongd er komin á nú.

Eitt tað tydingarmesta øki er — tá ið talan er um móðurmálið í skúlanum — sjálvandi undirvisingarmóðini.

Har koma vit ongantið á mál, tí ein endurnýgging má altíð fara fram. Umframt ein hóp av bókum hava vit fingið eitt sindur av ljóðbondum og sjónbondum.

Ráðgevari er sett í byrjanarundirvisingini, og somuleiðis er settur ráðgevari í føroyskum í studentaskúlanum og HF-skeiðinum, og alt hendir bá, at nakað munagott fer at henda har.

Landsmíðstöðin er so smátt farin í gongd, og leggur hon í fyrstu syftu høvuðsdentin á at útvega lærugreinini føroyskum

nýtt og betri undirvisingartilfar.

Skúlabokagrunnurin hevur nú eini fyra fólk at arbeiða burturav við undirvisingartilfari. Lærarar fáa fri at gera tilfar.

Bókadeild Føroya Lærarafelags hevur seinastu árin havt eitt fólk burturav til bókaarbeiðið og gevur bæði nógvar og goðar bøkur út, sum hóska væl til frilesnaðin í fólkskúlanum.

Lærari, ið so smátt er farin at hóma endan á starvstíð síni, kann fegnast um tað, sum hent er hesi árin, men tó má ikki gloymast, at enn eru tung tøk at taka, skal føroyskt fáa somu kor í okkara skúlskapi, sum móðurmálið í grannalondum okkara hava. Hetta má vera stavn-haldið.

Eg fari at loyva mær at seta onkur ynski fram:

1. Allir komandi tekstir til fólkskúlan verða kannaðir lesitekniskt, áðrenn teir verða givnir út.

2. Settir verða professi-onellir umsettarar, so vit fáa bött munandi um tann katastrofala tørvin á ung-dómsbókum og fakbókum til teir ymsu fakskúlarnar.

3. Føroya Landsbókasavn — okkara størsta skúlabók — fær umstøður at skraseta alt tað hós-kandi føroyska tilfarið, sum er til taks í dag-bløðum, tíðarritum o.t.

Jóhannes Enni,
Tvøroyri

Hitrasjúka nú eisini staðfest hjá toski!

Frá Finnmark í Noregi verður sagt frá felli í miðal 25-30% — upp í heili 50% — á teimum fimtan toskaalibrúkunum, ið ala fangaðan toskayngul.

Universitetið í Tromsø (FORUT) hevur staðfest, at talan er um hitrasjúku — frá sjúka toskaynglinum hava teir alt fram bakteríuna *Vibrio salmonicida*, ið er atvoldin til ta millum laksaalarar so sera væl kendu hitrasjúkuna.

Áðrenn tann fangaði toskayngulin varð býttur

millum toskaalararnar gekk hann í bingjum hjá Finnmark Akvakultursenter (FAKS), ið um sama mundi hevði hitrasjúkan laks gangandi — hildið verður, at toskayngulin er vorðin smittaður av sjúka laksinum.

Hetta visir, at hitrasjúkan ikki bert rakar sil og laks, men eisini tosk og móguliga annan fisk — ið livur í sjógví — eisini. Tað er onki lagi í hesum, av tí at bakteríur av slagnum *Vibrio* kunnu liva og nora

seg í sjógví, bert tær fáa tey neyðugu føðsluevni. Dalking við livrunnum evnum — eitt nú frá alibrúkum og fiskavirkjum — elvir eftir øllum at døma til betri umstøður fyri nevndu bakteríur. Fiskur — í hesum føri toskur — ið verður strongdur á einhvønn hátt í sambandi við aling, er í vanda fyri at fáa hitrasjúkuna.

Kelda: Norsk Fiskeoppdrett nr. 11-88.